

6. Martin Heidegger și fenomenologia artei

Profesor: Constantin Aslam

Asistent: Cornel-Florin Moraru

@UNArte din București, 2018

Ilustrație: Vincent Van Gogh, A Pair of Shoes (1887)

Heidegger și filosofia contemporană

- **Martin Heidegger (1889-1976)** este unul dintre cei mai importanți filosofi contemporani de **orientare continentală** și unul dintre exponenții **fenomenologiei**.

Fenomenologie = orientare a filosofiei contemporane care-și propune analiza modului în care lucrurile sunt experimentate din interiorul conștiinței noastre ca *fenomene*.

- Martin Heidegger a fost elevul întemeietorului fenomenologiei, filosoful german **Edmund Husserl**, și este pus în legătură cu așa-numita **turnură ontologică a fenomenologiei**.
- Odată cu Heidegger, fenomenul *ființei* devine tema predilectă a gândirii fenomenologice.

Heidegger și filosofia contemporană (II)

- Așa cum apărea la Husserl, gândirea fenomenologică avea în centru problema **cunoașterii** și a modului în care **conștiința noastră se raportează la diverse *obiecte intenționale***, prin intermediul *intenționalității* (v. slide-ul următor).
- Întrucât se postulează că avem acces direct doar la actele proprii noastre conștiințe, în forma sa propusă de Husserl, fenomenologia avea probleme cu justificarea faptului că, **deși nu avem acces la conștiința celorlalți semeni de-ai noștri, putem să empatizăm cu ei și să-i înțelegem.**

Odată cu filosofia lui Martin Heidegger și cu turnura ontologică a fenomenologiei a apărut posibilitatea gândirii în mod fenomenologic a *ființei* sau *esenței* operei de artă.

Descoperiri ale fenomenologiei la filosofie

➤ **Martin Heidegger** vorbește despre trei **descoperiri fundamentale ale fenomenologiei**:

➤ **1) Intenționalitatea**

Calitatea actelor noastre de conștiință de a viza un „obiect intențional”, adică un „sens” din interiorul conștiinței noastre, nu în lumea „exterioară”.

➤ **2) Intuiția categorială**

„Facultatea” prin care noi surprindem sensul unor concepte ce nu au corespondent în datele livrate de simțuri – acele concepte de o maximă generalitate, pe care filosofia tradițională le-a numit *categorii* (ex. ființă, unitate, multiplicitate, identitate etc.)

➤ **3) Sensul original al *a priori*-ului**

Spre deosebire de filosofia kantiană, unde *a priori*-ul era un fel de „sistem de operare” format din cele mai generale concepte ale minții noastre, dobândite **înainte de orice experiență și necesare pentru ca orice cunoaștere să existe**, pentru fenomenologie *a priori*-ul este **o structură a ființei înseși**.

„Cei doi Heidegger”

- Comentatorii lui Martin Heidegger vorbesc despre **două principale perioade ale gândirii heideggeriene**, denumite în mod convențional „Heidegger I” și „Heidegger II”.
- În prima perioadă a gândirii sale, cuprinsă între anii 1920 și 1930, Martin Heidegger tematizează în special problemele de *ontologia umanului* (care vizează înțelegerea **ființei omului**). Aceste probleme apar expuse în ordine sistematică în celebra sa lucrare *Ființă și timp* (1927).
- În perioada târzie a gândirii sale (**Heidegger II**), Martin Heidegger își întoarce atenția spre probleme legate de **ființa ca ființă**, de **ființa operei de artă** și de **istoria filosofiei**.

Toate scrierile heideggeriene privitoare la artă au fost scrise în perioada târzie a gândirii sale (Heidegger II)

Ființă, ființare și Dasein

- În gândirea timpurie a lui Martin Heidegger (Heidegger I), se definește una dintre distincțiile care vor defini întreaga gândire sa târzie:
 - **1) Ființă** – conceptul cel mai general, greu de definit, dar întotdeauna subînțeles, care definește modul de a fi al tuturor lucrurilor (ființa ca ființă) sau modul de a fi al unui anumit lucru (ființa ființării/esență).
 - **2) Ființare** – orice entitate existentă, fie ea sensibilă sau inteligibilă, prin care se manifestă ființa.
 - **3) Dasein** – omul văzut din perspectiva capacității sale de a înțelege **sensul ființei**.

Martin Heidegger numește ontologia Dasein-ului „ontologie fundamentală”, deoarece, omul fiind singura ființare care înțelege ființa, cunoașterea ființei omului este o sarcină preliminară înțelegerii ființei oricărei alte clase de ființări =>

Preeminența ontologică a Dasein-ului.

Heidegger și ontologia operei de artă

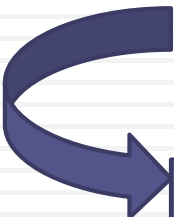
- Una dintre mizele principale ale gândirii târzii heideggeriene a fost **definirea unui alt mod de a filosofa**, diferit de cel tradițional, numit de Martin Heidegger **gândire poetică**.
- Încercarea de definire a **gândirii poetice** l-a condus pe filosoful german la reflecții extinse atât asupra artelor vizuale, cât și asupra artelor cuvântului – în special asupra poeziei.
- În ceea ce privește artele vizuale, principala scriere în care Heidegger analizează fenomenele legate de artă și creație este eseul filosofic ***Originea operei de artă***, apărut în anul 1950 și care are la bază o serie de prelegeri susținute de filosoful german în anii '30 la Zurich și Frankfurt.

În *Originea operei de artă*, Heidegger încearcă să înțeleagă opera nu ca *lucru exterior conștiinței*, ci din interiorul conștiinței, ca obiect al experienței trăite a Dasein-ului.

Originea operei de artă – Structura eseului

- *Originea operei de artă* este împărțită în trei părți, fiecare analizând un aspect important al problematicii artei:
 - **1. Lucrul și opera** – analizează motivele pentru care opera de artă nu este doar un lucru printre alte lucruri.
 - **2. Opera și adevărul** – analizează motivele pentru care opera de artă este un „loc de survenire a adevărului”.
 - **3. Adevărul și arta** – analizează raportul artei cu ființa omului și determină esența artei ca *Poezie*.

În aceste trei părți ale *Originii operei de artă*, Martin Heidegger redefinește termenii tradiționali ai gândirii filosofice precum cei de *operă, lucru, adevăr, spectator, creație, artist sau artă*.

Lucrul și opera

- În limbajul comun, spunem că opera de artă este un lucru. Cu toate acestea, Heidegger observă că **raportarea noastră la artă** este radical diferită de **raportarea noastră la celelalte lucruri**.
- Lucrurile lumii noastre cotidiene sunt, în genere, ustensile, adică **ființări de care ne ajutăm pentru a ne îndeplini scopurile concrete ale existenței**.
- Opera de artă nu este niciodată în primul rând un ustensil, ci o **survenire a adevărului în lumea cotidiană**.
- **Opera de artă „deschide o lume” diferită de cea cotidiană** și ne transpune într-o anumită **situare afectivă** sau **stare sufletească**.

Opera de artă este singura ființare care adăpostește ceea ce Heidegger numește „sălășluirea Dasein-ului istoric”, adică întruchipează modul în care oamenii din diverse perioade se raportau la lume, la ceilalți și la propria persoană.

Opera și adevărul

- Conceptul de „adevăr” este conceptul central al gândirii heideggeriene târzii.
- Pentru filosoful german, adevărul nu este gândit în coordonatele filosofiei tradiționale, ci pe urmele sugestiei date de etimologia cuvântului grecesc *aletheia* – stare de neascundere, stare de dezascundere.
- Pentru Heidegger, adevărul este acel aspect al ființei care ne permite că ne raportăm la un lucru în genere ca fiind adevărat, real sau veridic.
- Opera de artă este o survenire a adevărului deoarece, în cadrul experienței estetice, omul devine conștient de raportarea la lume și la sine a Dasein-ului istoric (*i.e.* a oamenilor dintr-o anumită perioadă istorică).

Opera și adevărul (II)

Din perspectivă heideggeriană, esența artei se definește prin faptul că ea **pune în operă disputa dintre lume și pământ.**

Lume = „acel veșnic non-obiectual, sub al cărui imperiu trăim”, ansamblul de sensuri cu ajutorul căruia ne raportăm la lucruri și prin intermediul căruia le înțelegem.

Pământ = acel ceva pe care „omul își întemeiază locuirea în lume”, setul de presupoziii, reflexe și reacții tipice prin care omul se simte „ca acasă” în lumea sa. Pământul este definit ca **situare afectivă**, ca fel în care omul „**se simte în pielea sa**” în mediul său de existență.

Ca loc de survenire a adevărului, **opera de artă ex-pune lumea și propune pământul, adică se prezintă ca un ansamblu de sensuri care ne dispune afectiv într-un anumit fel.**

Adevărul și opera

- Pentru a înțelege care este **originea operei de artă**, Martin Heidegger se concentrează asupra ideii de **artist** (creator al operei) și **spectator** (păstrător-adeveritor al operei).
- Întrucât opera de artă transmite un mesaj (*gr. Logos*) de la artist către spectator, ea este, în esență, Poezie (*ger. Dichtung*).
- La Martin Heidegger, Poezia nu are legătură cu poezia ca specie literară, ci este **un tip aparte de discurs**, care este esența tuturor artelor și care **se diferențiază de discursul rațional** prin faptul că nu-și propune să **demonstreze anumite teze**, ci doar să **sugereze anumite sensuri**, pe care spectatorul le înțelege pe baza propriei sale experiențe de viață.

Arta este, pentru Heidegger, un **salt original**, prin care noi reușim să surprindem cu ajutorul „discursului Poetic” lumea și raportarea la sine a Dasein-ului istoric.

Concluzii finale

- Martin Heidegger este unul dintre cei mai importanți gânditori contemporani care aparțin curentului de filosofare al fenomenologiei.
- Gândirea lui Martin Heidegger este centrată pe înțelegerea ființei, gândită ca adevăr (stare de neascundere).
- Artele pun în joc un alt mod de raportare la lucruri, diferit de cel cotidian, care nu este gândit din perspectiva utilității, ci din perspectiva **ideii de adevăr ca stare de neascundere**.
- Opera de artă este, pentru Heidegger, disputa dintre ex-punerea unei lumi și pro-punerea pământului.
- Înțelegerea operei de artă este pusă în legătură cu ființa omului ca Dasein și își are esența în ideea de Poezie, gândită ca „discurs poetic” pe care se întemeiază orice operă și practică artistică